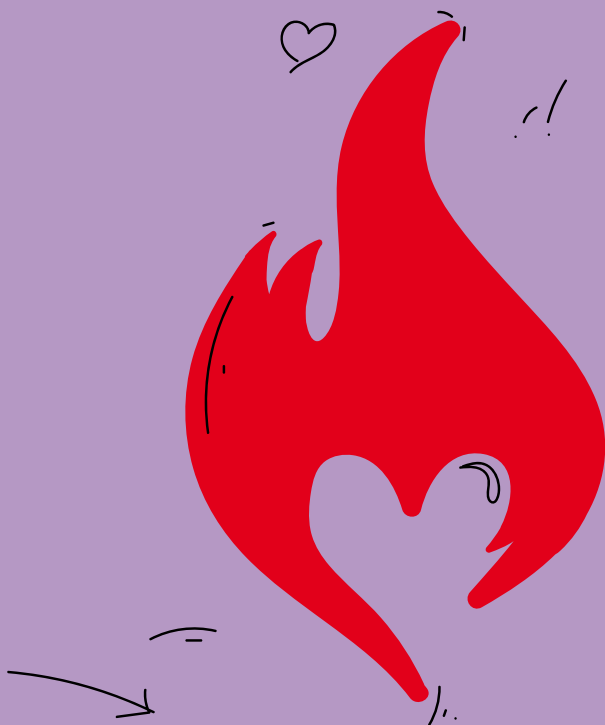

↔ Σύνδεση

Η γυναικεία
αναζήτηση της αγάπης

bell hooks

Μετάφραση: Μαρτίνα Ασκητοπούλου

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

ΣΥΝΔΕΣΗ

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Πρώτη έκδοση Μάιος 2025

Τίτλος πρωτοτύπου bell hooks, *Communion: The Female Search for Love*, William Morrow, 2002

Σχεδιασμός εξωφύλλου Βασίλης Παπαγεωργίου

Επιμέλεια – Διόρθωση τυπογραφικών δοκιμίων Κατερίνα Λελούδη

Σελιδοποίηση Γιώτα Μπόμπου

© 2002, Gloria Watkins

© 2023, Εκδόσεις **ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ** (για την ελληνική γλώσσα)

Published by arrangement with William Morrow, an imprint of HarperCollins Publishers.

ISBN 978-618-03-4152-2

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 84152

Κ.Ε.Π. 6040, Κ.Π. 21486

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις του Ελληνικού Νόμου (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη κατά οποιοδήποτε μέσο ή τρόπο αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή (ηλεκτρονική, μηχανική ή άλλη) και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

Ιπποκράτους 118, 114 72 Αθήνα

τηλ.: 211 3003500

metaixmio.gr · metaixmio@metaixmio.gr

Κεντρική διάθεση

Ασκληπιού 18, 106 80 Αθήνα

τηλ.: 210 3647433

Βιβλιοπωλεία ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

- Ασκληπιού 18, 106 80 Αθήνα

τηλ.: 210 3647433

- Πολυχώρος, Ιπποκράτους 118, 114 72 Αθήνα

τηλ.: 211 3003580, fax: 211 3003581

bell hooks

ΣΥΝΔΕΣΗ

Η ΓΥΝΑΙΚΕΙΑ ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ
ΤΗΣ ΑΓΑΠΗΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ Μαρτίνα Ασκητοπούλου

ΜΕΤΑΙΧΜΙΘ

Σε όλους εσάς που χορεύετε μαζί μου στον κύκλο της αγάπης·
στον Άντονι, με τον οποίο στριφογυρίζω
ξανά και ξανά και ξανά

Σε κάθε συνάντηση υπάρχει έρωτας, κι αυτό είναι κάτι ιερό. Αρκεί κανείς να ακούσει μέσα του τις ιστορίες και τις αντηχήσεις της λέξης που χρησιμοποιούμε για τη θρησκευτική εμπειρία. Στα σανσκριτικά η λέξη «satsang», που μεταφράζεται στα αγγλικά ως «συνάντηση», σημαίνει «θεία συνάθροιση». Στην αγγλική γλώσσα η λέξη «κοινός» [common] συνδέεται μέσω της λέξης «επικοινωνώ» [communicate] με την «κοινωνία» [communion]. [...] Το να υπάρχει κανείς σε μια κατάσταση κοινωνίας σημαίνει να έχει επίγνωση της φύσης της ύπαρξης.

SUSAN GRIFFIN

Περιεχόμενα

Πρόλογος

η ψυχή αποζητά να έρθει σε κοινωνία / 13

Ένα

η ηλικία της αγάπης, η αγάπη της ηλικίας / 27

Δύο

η σωστή θέση της αγάπης / 45

Τρία

αναζητώντας την αγάπη,
βρίσκοντας την ελευθερία / 66

Τέσσερα

βρίσκοντας την ισορροπία: εργασία και αγάπη / 82

Πέντε

περισσότερη εξουσία, λιγότερη αγάπη / 99

Έξι

γυναίκες που αποτυγχάνουν στην αγάπη / 117

Εφτά

η επιλογή και η εκμάθηση της αγάπης / 135

Οχτώ

να αγαπάς το γυναικείο σώμα στο οποίο μεγαλώνεις / 153

Εννιά

γυναικεία αδελφοσύνη: αγάπη και αλληλεγγύη / 172

Δέκα

το δικαίωμά μας στην αγάπη / 195

Έντεκα

αναζητώντας τους άντρες που αγαπούν / 217

Δώδεκα

βρίσκοντας τον άντρα που θα αγαπήσουμε / 240

Δεκατρία

αποκλειστικά για γυναίκες: λεσβιακή αγάπη / 257

Δεκατέσσερα

αγάπη που διαρκεί: ερωτικές φιλίες / 272

Δεκαπέντε

μάρτυρας της αγάπης: μεταξύ γενεών / 285

Δεκαέξι

απόλυτη ευτυχία: σε αγάπης κοινωνία/ 302

Ένα

η ηλικία της αγάπης, η αγάπη της ηλικίας

Μιλώ καθημερινά με γυναίκες για την αγάπη και το γεγονός ότι μεγαλώνουμε. Πρόκειται για μια συνήθεια που μοιράζονται οι γυναίκες άνω των σαράντα. Τα καλά νέα: Όλες συμφωνούν ότι ποτέ άλλοτε δεν ήταν τόσο διασκεδαστικό να μεγαλώνεις. Έχει τις χαρές και τις απολαύσεις του. Όπως επίσης έχει και τα προβλήματά του. Αυτό που πολλές γυναίκες βιώνουμε για πρώτη φορά είναι ότι αυτά τα προβλήματα δεν μας γονατίζουν συνέχεια. Ακόμα όμως κι αν μας ρίχνουν, δεν μένουμε πεσμένες – σηκώνόμαστε και ξεκινάμε από την αρχή. Αυτό αποτελεί κομμάτι της μαγείας, της δύναμης και της απόλαυσης της μέσης ηλικίας. Παρόλο που ο χλευασμός του φεμινισμού είναι τόσο συνηθισμένος όσο και τα σχόλια για τον καιρό, όλες μας χρωστάμε πολλά στον φεμινισμό, στο κίνημα για τη χειραφέτηση των γυναικών, τη γυναικεία απελευθέρωση – πείτε το όπως θέλετε. Βοήθησε τις γυναίκες να βλέπουν διαφορετικά το γήρας. Πολλές νιώθουμε καλύτερα με το γεγονός ότι μεγαλώνουμε, επειδή έχουμε πετάξει

πια στα σκουπίδια τις παλιότερες αντιλήψεις που μας έλεγαν ότι η ζωή σταματά στα τριάντα ή στα σαράντα, ότι από εκεί κι έπειτα μετατρέπομαστε σε άφουλα ζόμπι που γκρινιάζουν ασταμάτητα και κάνουν τους πάντες γύρω τους δυστυχισμένους. Δεν έχει σημασία που το φεμινιστικό κίνημα έχει τα ελαττώματά του – βοήθησε τους πάντες να αφήσουν παράμερα αυτές τις εδραιωμένες αντιλήψεις. Και εννοώ τους πάντες.

Πλέον σκεφτόμαστε διαφορετικά τη μεγαλύτερη ηλικία και έχουμε αλλάξει τον τρόπο σκέψης μας σε ό,τι αφορά την αγάπη. Όταν ο κόσμος άρχισε να αλλάζει για τις γυναίκες χάρη στο φεμινιστικό κίνημα και καταφέραμε να κατακτήσουμε την ισότητα σε περισσότερους τομείς από ποτέ, για μια περίοδο μόνο η μερίδα των γυναικών που είχε ήδη πάρει μια γεύση του τι σημαίνει να έχουν εξουσία –είτε λόγω ταξικού προνομίου είτε χάρη στην εκπαίδευση είτε χάρη σε κάποια αξιοσημείωτα ταλέντα που ήταν δύσκολο να παραγνωρίσει κανείς– αναγνώριζε τη σημασία της κι άρχισε να την αξιοποιεί. Αυτές οι γυναίκες είχαν μια θέση στη φεμινιστική πρωτοπορία. Συχνά διέθεταν σπάνια πλεονεκτήματα ή ήταν φιλόδοξες και επιτυχημένες. Ενώ ο φεμινισμός βοήθησε αυτές τις γυναίκες να ανέλθουν, πολλές φορές απέτυχε να αλλάξει τις ζωές των συνηθισμένων γυναικών. Πολλά από τα πλεονεκτήματα που κερδήθηκαν μέσω της γυναικείας απελευθέρωσης δεν διαχύθηκαν προς τα κάτω, σε αντίθεση με τα επιτεύγματα που σχετίζονται με την ηλικία. Μέσα από την αμφισβήτηση των σεξιστικών αντιλήψεων για το σώμα, ο φεμινισμός

εισήγαγε νέα κριτήρια ομορφιάς, λέγοντάς μας ότι τα τροφαντά σώματα ήταν χυμώδη και οι μεγάλες κοιλιές υπέροχες, ότι οι τρίχες στις μασχάλες και στα πόδια μας ήταν γοητευτικές. Πρόσφερε νέες διεξόδους αυτοπραγμάτωσης τόσο στην εργασιακή όσο και στην προσωπική μας ζωή.

Καθώς έχει αλλάξει η νοοτροπία μας για τη μεγαλύτερη ηλικία και έχουμε πάψει να την αντιλαμβανόμαστε ως κάτι αρνητικό, έχουμε αρχίσει να σκεφτόμαστε διαφορετικά τη σημασία της αγάπης στη μέση ηλικία. Αδιάσειστη απόδειξη αποτελεί η συλλογή συνεντεύξεων *What We Know So Far: Wisdom Among Women* της Beth Benatovich (Μπεθ Μπενάτοβιτς). Η συγγραφέας Erica Jong (Έρικα Τζονγκ) με προφητική διαύγεια παρατηρεί: «Πιστεύω ότι αυτή είναι μια ιστορική στιγμή κατά την οποία συμμετέχουμε ενεργά σε ένα είδος πνευματικής επανάστασης – το είδος της επανάστασης που δημιουργεί τους πρωτοπόρους, αυτούς που θα ανοίξουν νέους δρόμους... Οι μεγαλύτερες γυναίκες έχουν κατακτήσει εκ νέου τον παλιότερο ρόλο της προφήτισσας και συμβούλου... Αυτή είναι η τεράστια αλλαγή που συμβαίνει πάλι στην εποχή μας. Αναζητώντας αλλού την ομορφιά, πέρα από το σώμα, για έμπνευση, αναγκαζόμαστε να επαναπροσδιορίσουμε το δεύτερο μισό της ζωής μας, να γίνουμε οι πρωτοπόρες που θα ανοίξουν νέους δρόμους». Οι δυσκολίες για τις γυναίκες που γερνάνε εξακολουθούν να είναι άφθονες. Αυτό που έχει αλλάξει ουσιαστικά είναι ο εποικοδομητικός τρόπος με τον οποίο γυναίκες κάθε ηλικίας, τάξης και εθνικότητας αντιμετωπίζουν αυτές τις δυσκολίες. Και σ' αυτό έχουν βοηθήσει πολύ οι

ανοιχτές, ειλικρινείς συζητήσεις για τους άπειρους τρόπους που το σύνδρομο της άδειας φωλιάς, ο θάνατος των γονέων ή του συντρόφου ή και ο βαθύτατα τραγικός θάνατος ενός παιδιού δημιουργούν ένα ψυχολογικό χάος στις ζωές μας. Κάθε προσπάθεια να μιλήσουμε γι' αυτό τον πόνο θα απέβαινε άκαρπη και θα έμοιαζε τετριμμένη, αν δεν υπήρχαν όλοι αυτοί οι δημιουργικοί τρόποι που βρίσκουν οι γυναίκες για να αντιμετωπίσουν το ζήτημα της μέσης ηλικίας και της ζωής άνω των εξήντα. Το κουράγιο να επιλέξεις την περιπέτεια είναι το συστατικό που υπάρχει σήμερα στις ζωές των γυναικών και δεν υπήρχε για τις περισσότερες πριν κάνει την εμφάνισή του το σύγχρονο φεμινιστικό κίνημα. Συγκρίνετε τις γυναίκες που υπέμειναν σιωπηλά τον καρκίνο του μαστού με τις γυναίκες σήμερα που μιλάνε ανοιχτά γι' αυτό και οι οποίες, με πολλή περηφάνια και αγάπη, αντιλαμβάνονται το σώμα τους ως άθικτο, ολόκληρο και όμορφο μετά τη χειρουργική αφαίρεση. Η ποιήτρια Deena Metzger (Ντίνα Μέτζγκερ) μιλάει θαρραλέα για την ομορφιά της γυναίκας με έναν μαστό σε μια αφίσα. Η θεωρητικός Zillah Eisenstein (Ζίλα Αϊξενστάιν) στο *Man-made Breast Cancers* μας αφηγείται τα πάντα για τον καρκίνο του μαστού, την προσωπική της ιστορία. Και με όλους αυτούς τους τρόπους οι γυναίκες στη μέση ηλικία αλλάζουν τον κόσμο.

Στον συναρπαστικό κόσμο των γυναικών όπου μεγάλωσα –μία διευρυμένη οικογένεια με πολλές προγιαγιάδες, γιαγιάδες, θείες, κόρες και τα παιδιά τους– έμαθα από πολύ νωρίς ότι το να μεγαλώνεις θα μπορούσε να είναι

σκέτη απόλαυση. Οι γυναίκες στον περίγυρό μας μιλούσαν για τα χρόνια της ωριμότητάς τους λες και ήταν στ' αλήθεια η Γη της Επαγγελίας. Σαν πανέμορφα φίδια, θα έφταναν σε αυτή την ηλικία, θα έριχναν θαρραλέα το δέρμα τους και θα αποκτούσαν ένα άλλο – κι αυτό θα ήταν το πιο δυνατό και το πιο όμορφο απ' όλα τ' άλλα. Κάτι θα αναγεννιόταν μέσα τους. Θα γεννιόντουσαν ξανά και θα είχαν μία δεύτερη ευκαιρία. Ήταν φτωχές γυναίκες, γεννημένες σε έναν κόσμο με ανεπαρκείς μεθόδους αντισύλληψης, σ' έναν κόσμο όπου η έκτρωση μπορεί να οδηγούσε στον θάνατό τους, είτε σε ψυχολογικό είτε σε σωματικό επίπεδο. Ήταν γυναίκες που αντιλαμβάνονταν την εμμηνόπαυση ως μια τελετή μύησης, κατά την οποία θα εγκατέλειπαν τη σκλαβιά και θα έβρισκαν την ελευθερία τους. Μέχρι να συμβεί αυτό, ένιωθαν κατά βάση εγκλωβισμένες. Το ίδιο αίσθημα εγκλωβισμού μοιράζονταν με όλες τις γυναίκες, ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης. Ακόμα και εκείνες που ήταν μοναχικές, που δεν είχαν σύντροφο ή ήταν σχετικά αυτόνομοι οικονομικά ζούσαν πάντα με τον φόβο ότι όλα αυτά θα ανατρέπονταν, εξαιτίας κάποιας καταναγκαστικής σεξουαλικής πράξης. Στον δικό τους κόσμο, μόλις μια γυναίκα δεν μπορούσε πλέον να κάνει παιδιά, ήταν απλώς πιο ελεύθερη – μέση ηλικία, η στιγμή της μαγείας.

Πόσο χαιρόμουν όταν άκουγα τη μαμά και τις φίλες της να κουβεντιάζουν για τις χαρές «της αλλαγής της ζωής». Ποτέ δεν χρησιμοποιούσαν τη λέξη «εμμηνόπαυση». Ενστικτωδώς συνετή επιλογή! Αν είχαν πάρει κατά γράμμα τους ιατρικούς ορισμούς των αλλαγών που συμ-

βαίνουν κατά τη μέση ηλικία, θα είχαν αναγκαστεί να πιστέψουν και τις αρνητικές συνδηλώσεις αυτής της λέξης – το βαρύ φορτίο της απώλειας που ανακαλεί. Εκείνες όμως είχαν την καταδική τους γλώσσα. Ένα διακριτικό, γοητευτικό, μυστηριώδες, πανηγυρικό λεξιλόγιο ξεχυνόταν από το στόμα τους, όταν ήθελαν να μιλήσουν για τις αλλαγές κατά τη μέση ηλικία. Σαν την ευωδιαστή ομίχλη ενός αρώματος που με ακολουθούσε και με στοίχειωνε, τώρα επιτέλους με συγκινεί. Έφτασα. Λαμβάνω τα σημάδια. Η αλλαγή έχει αρχίσει.

Για τη μαμά μου, τις φίλες της και για πολλές άλλες γυναίκες που δεν θα γνώριζε ποτέ, η έλευση της μέσης ηλικίας ήταν συναρπαστική, γιατί σήμαινε ότι δεν θα ήταν πλέον υποχρεωμένες να περνούν όλο τους τον χρόνο φροντίζοντας τους άλλους. Θα είχαν επιτέλους χρόνο για τον εαυτό τους. Μια ολόκληρη ζωή τις βασάνιζε η απουσία ελεύθερου χρόνου – χρόνου κατά τον οποίο δεν κάνουν τίποτα. Και ανυπομονούσαν για κείνες τις μέρες που θα είχαν στη διάθεσή τους άφθονο χρόνο. Για κείνες τις μέρες που θα μπορούσαν να σκεφτούν τη διασκέδαση και την ξεκούραση και να ξεχάσουν τη δουλειά. Όταν άκουγα τη μαμά μου και τις φίλες της, ποτέ δεν αναρωτιόμουν πώς θα ήθελα να είναι η δική μου ζωή σε αυτή την ηλικία· απλώς την αποδεχόμουν με κλειστά τα μάτια, με απόλυτη εμπιστοσύνη, με την πεποίθηση ότι θα ήταν πιο γλυκά από ποτέ. Ακόμα κι αν πριν ήταν γλυκά, στη μέση ηλικία θα ήταν ακόμα περισσότερο. Τότε δεν ήξερα ότι η μέση ηλικία θα ήταν ταυτόχρονα και η περίοδος κατά την οποία θα

αναθεωρούσα όλα όσα είχα μάθει για τη φύση των γυναικών και της αγάπης.

Οι περισσότερες γυναίκες που έχουν γράψει για την εμμηνόπαυση αναφέρονται σε αυτήν ως το μοναδικό «σημαντικό γεγονός». Δεν είναι αλήθεια. Υπάρχουν τόσο πολλά σημαντικά γεγονότα, που είναι αδύνατο να τα έχεις όλα κατά νου. Από την πρώτη κιόλας μέρα, από τότε που η γυναίκα βρέθηκε στη Γη, ήταν η ψυχή αυτών των σημαντικών γεγονότων, μόνο που τα περισσότερα από αυτά δεν τα διοργάνωσε η ίδια, ούτε αποσκοπούσαν στη δική της ευχαρίστηση. Αυτό που καθιστά ως επί το πλείστον μαγική την έλευση της μέσης ηλικίας είναι ότι εμείς είμαστε εκείνες που αναλαμβάνουμε τη διοργάνωση – αποφασίζουμε πώς θα αξιοποιήσουμε τον χρόνο μας και με τους δικούς μας όρους. Για το μεγαλύτερο κομμάτι της ζωής μας ακολουθούμε τον δρόμο της αγάπης που μας υπέδειξαν οι ταγοί της πατριαρχίας. Παρά την απογοήτευση και τον πόνο, ακολουθήσαμε πιστά το πρόγραμμα και το αποδεχτήκαμε χωρίς στιγμή να αμφισβητήσουμε ή να ασκήσουμε κριτική στην ιδέα ότι μπορεί να υπάρξει αγάπη σε σχέσεις κυριαρχίας. Έχοντας προηγηθεί ένα φεμινιστικό κίνημα και πολλές απογοητεύσεις, σήμερα πλέον περισσότερες γυναίκες από ποτέ γνωρίζουν ότι η αγάπη και οι σχέσεις κυριαρχίας δεν πάνε μαζί – πως, όταν το ένα είναι παρόν, το άλλο θα απουσιάζει. Σε μερικές από μας αυτό προκάλεσε ακόμα περισσότερο πόνο. Εφόσον οι εξουσιαστικές σχέσεις παραμένουν οι πρωταρχικές αδιαμφισβήτητες δομές, οι γυναίκες, και κυρίως εκείνες που θέλουν

να κάνουν σχέσεις με άντρες, θέλουν να ξέρουν πώς να αγαπούν, αλλά και να τις αγαπήσουν. Αυτό είναι ένα από τα μεγάλα ζητήματα που θίγει αυτό το βιβλίο.

Όταν άρχισα να συζητάω με άλλες γυναίκες για το βιβλίο που ήθελα να γράψω, η πιο συχνή ερώτηση που μου έκαναν ήταν αν τελικά είναι εξίσου σημαντική για τις γυναίκες η αγάπη κατά τη μέση ηλικία όσο ήταν όταν ήμασταν πιο νέες. Υπήρχαν πάρα πολλές γυναίκες που δεν είχαν σκεφτεί, όπως ούτε κι εγώ, ποτέ τη μέση ηλικία, ενώ πολλές από εμάς πιστεύαμε ότι δεν θα προλαβαίναμε καν να ζήσουμε ως τα τριάντα. Η πίστη αυτή εδραζόταν στον καθολικό φόβο που μας προκαλούσε η σκέψη ότι θα μεγαλώναμε, θα γινόμασταν μεγάλες γυναίκες. Θέλαμε να μείνουμε για πάντα κορίτσια. Νιώθαμε ότι ως κορίτσια είχαμε δύναμη. Ήμασταν δυνατές και δυναμικές, γεμάτες αυτοπεποίθηση. Με κάποιον τρόπο, καθώς περάσαμε το κατώφλι του βασιλείου της νεαρής γυναίκας, αρχίσαμε σιγά σιγά να χάνουμε τη δύναμή μας. Σήμερα πραγματοποιούνται συναρπαστικές έρευνες για την ψυχολογία των κοριτσιών, οι οποίες επιβεβαιώνουν ότι τα κορίτσια νιώθουν δυνατά, θαρραλέα, δημιουργικά και ικανά, μέχρι που αρχίζουν να λαμβάνουν υποτιμητικά σεξιστικά μηνύματα που τα ενθαρρύνουν να συμμορφωθούν με τις συμβατικές έννοιες της θηλυκότητας. Και η συμμόρφωση συνεπάγεται την απώλεια της δύναμής τους.

Έτσι ένιωθαν παραδοσιακά οι περισσότερες γυναίκες όταν μεγάλωναν, ότι χάνουν τη δύναμη που είχαν. Και μαζί με την απώλεια του αισθήματος της δύναμης ήρθε και

ο φόβος ότι μας εγκατέλειψαν για πάντα, μας άφησαν δίχως αγάπη. Τώρα πια η μέση ηλικία και τα χρόνια που ακολουθούν αποτελούν την περίοδο κατά την οποία ξαναβρίσκουμε τις δυνάμεις μας και γνωρίζουμε επιτέλους την αγάπη. Οι γυναίκες μιλούν περισσότερο από ποτέ για το πόσο δύσκολο είναι να έχουν δύναμη σε έναν κόσμο που έχει αλλάξει πολύ, αλλά παραμένει πατριαρχικός. Κι έτσι καταλήγουμε να έχουμε πάρα πολλή ελευθερία σ' έναν κόσμο που δεν αποδέχεται πλήρως την ελευθερία μας. Κι αυτό δημιουργεί με τη σειρά του νέα ζητήματα, που καμιά γυναίκα στο παρελθόν δεν χρειαζόταν να αντιμετωπίσει. Σκεφτείτε, για παράδειγμα, πόσοι από τους γονείς μας παρέμειναν ή παραμένουν σε γάμους για πάνω από πενήντα χρόνια, στους οποίους η γυναίκα είναι μίξερη και δυστυχισμένη. Ο κόσμος όμως στον οποίο μεγάλωσαν τους έλεγε ότι αυτή ήταν η μοίρα της γυναίκας. Σήμερα χιλιάδες γυναίκες –που δεν θα αυτοαποκαλούνταν ποτέ φεμινίστριες, που μπορεί να μη νιώθουν καν ότι οι ζωές τους επηρεάστηκαν κατά οποιονδήποτε τρόπο από το φεμινιστικό κίνημα– έχουν τη δύναμη να φύγουν από σχέσεις όπου τις κακομεταχειρίζονται, όπου νιώθουν δυστυχισμένες ή όπου απλώς δεν τις αγαπούν, χωρίς απαραίτητα να τους συμπεριφέρονται άσχημα. Φεύγοντας από αυτές τις σχέσεις υπάρχει η πιθανότητα να γνωρίσουν κάποια στιγμή στη ζωή τους την αγάπη. Οι άνθρωποι της μεγαλύτερης γενιάς που παραμένουν παντρεμένοι για πάντα αντιμετώπιζαν και εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν την αγάπη με πολύ κυνισμό.

Θυμάμαι ακόμη τον πόνο που μου εξέφρασε η μητέρα

μου σε μια περίοδο της ζωής της που ο πατέρας μου ήταν πολύ σκληρός. Ήταν πάντοτε γυναικάς, όμως τότε η συμπεριφορά του ήταν απλώς αλλοπρόσαλλη και κακοποιητική. Ήταν παντρεμένοι περίπου είκοσι χρόνια κι εγώ κόντευα να τελειώσω το λύκειο. Θυμάμαι να πιέζω τη μαμά μου, με όλη την ύβρη και το παράλογο θάρρος των εφήβων στα τέλη της δεκαετίας του '60, να παρατήρει τον μπαμπά μου. Και δεν ξέχασα ποτέ τη θλιμμένη και κουρασμένη έκφραση στο πρόσωπό της όταν γύρισε και με κοίταξε, λέγοντάς μου με μια ξέπνοη φωνή: «Μα ποιος θα θέλει κάποια σαν κι εμένα;». Με αγνή εφηβική απορία, έμεινα έκπληκτη με αυτή την απάντηση· στα μάτια μου η μητέρα μου ήταν το πιο θαυμάσιο πλάσμα. «Τι στο καλό εννοείς τώρα;» απαίτησα να μάθω. Με μια στεναχωρημένη και τρεμάμενη φωνή μού εξήγησε ότι τα είχε φάει ήδη τα ψωμιά της, ότι είχε κάνει πολλά παιδιά, ότι οι άντρες δεν επιθυμούσαν γυναίκες στην κατάστασή της. Αυτό ήταν ένα από τα πιο επίπονα μαθήματα που πήρα ως μικρό κορίτσι για την αγάπη και την απογοήτευση στη φωλιά της πατριαρχίας.

Με συγκινεί που οι γυναίκες σήμερα, ακόμα κι εκείνες που νιώθουν εγκλωβισμένες και δυστυχισμένες σε μακροχρόνιους γάμους, ξέρουν τουλάχιστον ότι υπάρχουν τρόποι διαφυγής, ότι υπάρχει ακόμη εκεί έξω ένας ολόκληρος κόσμος που επιθυμεί την παρουσία τους, αυτές τις ίδιες. Ακόμα κι αν κάποια δεν το πιστεύει για τον εαυτό της, έχει γύρω της απτά παραδείγματα, τις ζωές άλλων γυναικών. Κι αυτό είναι πολύ σημαντικό. Έχει μπροστά της ένα εναλ-

λακτικό μοντέλο, είτε επιλέξει να κάνει η ίδια την αλλαγή είτε όχι. Το ότι πολλές γυναίκες τώρα επιλέγουν ανοιχτά συντρόφους, ανεξαρτήτως φύλου, σημαίνει ότι εκείνες που διανύουν τη μέση ηλικία έχουν γύρω τους ένα σώμα ανθρώπων με κοινές εμπειρίες, οι οποίοι αποζητούν τη συντροφικότητα, σεξουαλική ή μη, έχουν γύρω τους γυναίκες που έχουν βάλει στόχο να γνωρίσουν την αγάπη.

Ως γνήσιο παιδί της δεκαετίας του '50, γεννήθηκα σε έναν κόσμο που πίστευε ότι η γυναίκα πρέπει να παντρευτεί και να παραμείνει παντρεμένη για πάντα. Εκείνη την εποχή όλοι όσοι ήξερα πίστευαν στον όρκο «μέχρι να μας χωρίσει ο θάνατος». Γεννήθηκα επίσης σε έναν κόσμο όπου κάθε Κυριακή πηγαίναμε στην εκκλησία και παίρναμε πολύ στα σοβαρά τις Γραφές. Όταν όμως έφτασα σχεδόν στο τέλος της εφηβείας –προς τα τέλη της δεκαετίας του '60–, όλα τέθηκαν υπό αμφισβήτηση: η εγκυρότητα του γάμου, η σημασία της εκκλησίας. Ήταν μια άκρως επαναστατική εποχή. Ξαφνικά, ο κόσμος κλονίστηκε. Όλα ανατράπηκαν, τίποτα δεν έμεινε στη θέση του. Κι εμένα μου άρεσε πολύ η αμφισβήτηση. Από την άλλη, βέβαια, ήμουν και αρκετά διστακτική να εγκαταλείψω όλες τις αξίες με τις οποίες μεγάλωσα, οπότε προσπάθησα να βρω ισορροπία ανάμεσα στους δύο κόσμους. Εγκατέλειψα την ιδέα ενός γάμου επικυρωμένου με τη βούλα του κράτους, συνέχισα όμως να πιστεύω βαθιά στη σημασία της δέσμευσης και της σταθερότητας. Δεν έψαχνα σύζυγο, ήθελα όμως έναν σύντροφο για μια ζωή. Απέρριπτα την ιδέα να πέσω στα δίχτυα του έρωτα, γιατί υπήρχε η υπόνοια της απουσίας

προσωπικής επιλογής και λογικής, και προτίμησα την ιδέα ότι η αγάπη είναι μια εμπρόθετη επιλογή.

Το σύγχρονο φεμινιστικό κίνημα μου έμαθε να αμφισβητώ τους ορισμούς της αγάπης που ενθάρρυναν τις γυναίκες να είναι είτε θύματα είτε μαζοχιστικά υποταγμένες σε κακοποιητικούς άντρες. Μου έμαθε ότι δεν χρειαζόταν απαραίτητα να διοχετεύσω όλη μου την επιθυμία για συντροφικότητα στους άντρες – ότι και οι γυναίκες ήταν επίσης μια ερωτική επιλογή. Εννοείται πως αυτό δεν ήταν εύκολο για μια κοπέλα από τον Νότο, μεγαλωμένη σε μια αυστηρή οικογένεια Βαπτιστών, παρ' όλα αυτά προσπαθούσα να τα επεξεργαστώ όλα και να κάνω τις απαραίτητες προσαρμογές. Για να έχω μια ευτυχισμένη ζωή, ανέπτυξα μια στρατηγική, η οποία βασιζόταν στο εξής πλάνο: να κρατήσω τα καλά από αυτά που ίσχυαν παλιά και να τα αναμείξω με τα καλύτερα απ' όσα επρόκειτο να έρθουν. Ενώ αυτή η στρατηγική ακουγόταν πολύ καλή στη θεωρία, στην πράξη δεν ήταν και τόσο εύκολη. Και πολλά απέτυχαν. Αυτό όμως που προκάλεσε τον περισσότερο πόνο ήταν η αποτυχία σε ό,τι αφορούσε την αγάπη.

Από τη γέννησή του, ο ριζοσπαστικός φεμινισμός παρότρυνε τις γυναίκες να αμφισβητήσουμε την εμμονή μας με την αγάπη και τον έρωτα. Σε ακραίες περιπτώσεις, μεμονωμένες ακτιβίστριες μας ενθάρρυναν να ξεχάσουμε την αγάπη και να επικεντρωθούμε στην απόκτηση εξουσίας. Η αγάπη ήταν για τα θύματα· η εξουσία για τους νικητές. Χωρίς ντροπή επέλεξα να προσκολληθώ στις φαντασιώσεις της ολοκλήρωσης μέσω του έρωτα, που είχαν εντυπωθεί

στη συνείδησή μου από παιδί. Όταν ήμουν μικρό κορίτσι, είχα κατενθουσιαστεί όταν έφτιαξαν τον Κεν για ταίρι της Μπάρμπι. Επιτέλους μπορούσα να παίξω την οικογένεια. Ακόμα κι όταν ο φεμινισμός κατέλαβε κάθε πόρο του δεκαεξάχρονου σώματός μου, συνέχισα να θέλω και να πιστεύω στην ιδέα της ευτυχισμένης ένωσης της Μπάρμπι και του Κεν εις τον αιώνα τον άπαντα – το ίδιο ήθελα για μένα και για το άτομο που θα επέλεγα.

Παρότι έχουν περάσει πάνω από είκοσι χρόνια που είμαι στοχάστρια και ακτιβίστρια του φεμινισμού, η εμμονή μου με την αγάπη είναι τόσο βαθιά όσο ήταν όταν παρουσίασα πρώτη φορά τον νέο μου Κεν στην Μπάρμπι. Ήταν κανονικό προξενιό. Με την Μπάρμπι στο ένα χέρι και τον Κεν στο άλλο, μπορούσα να δημιουργήσω έναν κόσμο όπου η αγάπη είχε διάρκεια, έναν κόσμο όπου η ένωση από έρωτα ξεκλειδωνε την καρδιά και εξύψωνε το πνεύμα. Μπορούσα να δημιουργήσω τον παράδεισο. Η φαντασίωση της αληθινής αγάπης και της τέλει ένωσης που πρόσφερα στην Μπάρμπι και στον Κεν αποτέλεσε το θεμέλιο για τη δική μου αναζήτηση της αγάπης. Ζούσα σε έναν κόσμο όπου η γιαγιά και ο παππούς μου από την πλευρά της μητέρας μου ήταν παντρεμένοι σχεδόν ογδόντα χρόνια, όπου οι γονείς μου ήταν εμφανώς αποφασισμένοι να μείνουν μαζί για πάντα (ακόμα κι αν μου ήταν προφανές από μικρή ότι εκείνοι, όπως και άλλα ζευγάρια σαν κι αυτούς, δεν ένιωθαν αναγκαστικά το αίσθημα της εκπλήρωσης σε ό, τι αφορούσε την αγάπη τους). Είχα εμμονή με το ζήτημα της εκπλήρωσης. Ήθελα να καταλάβω πώς θα κάνω την αγάπη να δουλέψει.

Αυτή η επιθυμία μου τότε να καταλάβω και να νιώσω την αγάπη με έχει ακολουθήσει μέχρι και σήμερα· ήταν το πάθος και η κινητήρια δύναμη της ζωής μου. Όσο ωρίμαζα συναισθηματικά, η φύση αυτής της εμμονής άλλαζε. Μετά τη μεταστροφή μου στον φεμινισμό, ο τρόπος που αντιλαμβανόμουν την αγάπη δεν ήταν πια ετεροσεξιστικός – όπως ήταν πριν από τον φεμινισμό. Άρχισα να συνειδητοποιώ ότι τα μονοπάτια προς την αγάπη είναι πολλά και ο τρόπος να αγαπάς ένας. Και επιτέλους ήξερα ότι οι γυναίκες μπορούμε να γευόμαστε τις χαρές της αγάπης σε όλη μας τη ζωή. Γι' αυτό ήθελα να γράψω ένα πιο προσωπικό βιβλίο για τη γυναικεία αναζήτηση της αγάπης, και κυρίως για τη σημασία αυτής της αναζήτησης στη μέση ηλικία.

Το πρώτο μου βιβλίο *Όλα για την αγάπη: Νέες οπτικές* ήταν μια πιο γενική συζήτηση για τη σημασία και την πρακτική της αγάπης στις ζωές μας. Αυτό όμως το βιβλίο είναι μια πιο προσωπική κατάθεση για το πώς άλλαξε ο τρόπος που σκέφτομαι την αγάπη όταν έφτασα στη μέση ηλικία. Ρίχνοντας φως στην προσωπική μου αναζήτηση της αληθινής αγάπης, αναλύω πώς το φεμινιστικό κίνημα επηρέασε και άλλαξε για πάντα τις ζωές των γυναικών, πώς άνοιξε δρόμους για την κοινωνική ισότητα των φύλων, που ως τότε ήταν ερμητικά κλειστοί. Οι γυναίκες σήμερα έχουν μεγαλύτερη ελευθερία από ποτέ, αλλά παραμένει αναπάντητο το ερώτημα αν αυτή η ελευθερία μάς έχει εξασφαλίσει μεγαλύτερη πρόσβαση στην αληθινή αγάπη. Δεν είναι σαφές πώς αυτή η ελευθερία έχει αλλάξει τη φύση του έρωτα και

τους όρους της συντροφικότητας. Κάποιες από εμάς έχουμε παντρευτεί ή παραμένουμε σε μακροχρόνιους γάμους ή και σχέσεις. Αρκετές από εμάς είμαστε οικονομικά ανεξάρτητες. Πολλές από εμάς δεν έχουμε παιδιά. Για πρώτη φορά υπάρχουν τόσο πολλές γυναίκες που πλησιάζουν τη μέση ηλικία χωρίς να έχουν κάποιον σύντροφο στο πλευρό τους. Η επιθυμία μας να έχουμε έναν σύντροφο, να έχουμε αγάπη, σπανίως εκφράζεται με όρους που να αποτυπώνουν ρεαλιστικά τις ζωές μας.

Μέχρι πρόσφατα οι συζητήσεις για το μέλλον μας όσον αφορά τον έρωτα και τις σχέσεις ήταν περιορισμένες, αν εξαιρέσουμε την πιο διαδεδομένη αντίληψη ότι οποιαδήποτε ετεροφυλόφιλη γυναίκα άνω των τριάντα που είναι μόνη της πιθανότατα θα παραμείνει μόνη της για πάντα. Και ο Θεός να τη φυλάει αν κοντεύει τα σαράντα χωρίς να έχει βρει έναν άντρα. Η αναπαραγωγή αυτής της αντίληψης από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης, που τη χρησιμοποίησαν ως προπαγάνδα για να σπείρουν τον τρόμο στις καρδιές των γυναικών, αποτέλεσε μια διακριτική, έμμεση μορφή αντιφεμινιστικής αντίδρασης. Όσες από εμάς αποφασίσαμε να φτάσουμε ως την ανώτατη βαθμίδα εκπαίδευσης, να χτίσουμε μια καριέρα και –ας είμαστε ειλικρινείς– «να βγάλουμε μερικά λεφτά», ώστε να έχουμε τον έλεγχο της οικονομικής μας κατάστασης, βομβαρδιζόμασταν με μηνύματα εν είδει προειδοποίησης που μας έλεγαν ότι πιο πιθανό είναι να πεθάνουμε σε αεροπορικό δυστύχημα παρά να βρούμε γαμπρό. Στη δημοφιλή ταινία *Άγρυπνος στο Σιάτλ* όλοι ενθαρρύνουν την πρωταγωνίστρια που υπο-

δύεται η Μεγκ Ράιαν να ανησυχήσει και να πανικοβληθεί που δεν είναι ακόμη παντρεμένη. Σταθμίζοντας τα στατιστικά στοιχεία, που κλίνουν στο ότι δεν θα βρει τον έρωτα, στεναχωριέται για την, κατά τα άλλα χαρούμενη, ζωή της. Εν είδει απειλής, αυτά τα στατιστικά είχαν ως στόχο να μας προειδοποιήσουν ότι καλά θα κάναμε να επικεντρωθούμε στο να βρούμε και να κρατήσουμε έναν άντρα – ότι αυτή θα έπρεπε να είναι η πρωταρχική και μοναδική ανησυχία μας.

Όταν αυτή η επιτακτική εντολή έφτασε και σε μένα, δυσκολευόμουν να αποφασίσω αν θα χωρίσω τον άντρα που είχα στη ζωή μου ή όχι. Ήμασταν μαζί για περισσότερο από δέκα χρόνια, όμως πολύ απλά δεν ήμουν ευχαριστημένη. Δεν τον ενδιέφεραν η προσωπική ανάπτυξη και η συναισθηματική διαφάνεια. Ενώ υποστήριζε την ισότητα στον τομέα της εργασίας, στην προσωπική μας ζωή με αντιμετώπιζε σαν να ήμουν εκεί μόνο για να ικανοποιώ τις σεξουαλικές του ανάγκες. Όπως κι άλλες πολλές γυναίκες, πίστεψα την προειδοποίηση ότι δεν πρόκειται να βρω ποτέ κανέναν άλλο σύντροφο. Κι αυτό, ανάμεσα σε άλλους φόβους μου, ήταν μάλλον αρκετό για να με κρατήσει σε μια σχέση για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα απ' ό,τι χρειαζόταν. Τελικά, η επιθυμία μου για ελευθερία, αυτοπραγμάτωση, αγάπη ήταν πολύ πιο σημαντική από τους φόβους μου. Στα δικά μου μάτια το ότι έφυγα από αυτή τη σχέση δεν σήμαινε ότι είχα παραιτηθεί από την αγάπη. Απεναντίας, ήταν η κίνηση που με απελευθέρωσε, για να μπορέσω να την αναζητήσω – η κίνηση που μου επέτρεψε να

αγαπήσω ξανά. Κι έτσι έφυγα. Και ένιωσα καλά όταν έφυγα. Δεν θα μάθαινα ποτέ τι είναι αγάπη σε αυτή τη σχέση. Ο χωρισμός μου έδωσε την πιθανότητα να βρω την αγάπη.

Η αγάπη πρέπει να είναι εξίσου σημαντική για τις γυναίκες στη μέση ηλικία όσο ήταν και τότε που ήμασταν κορίτσια, όταν ως έφηβες ψάχναμε όλο περιέργεια και όρεξη την αληθινή αγάπη και την τέλεια ένωση. Ακόμη την ψάχνουμε. Μερικές βρήκαμε την αγάπη που αποζητούσαμε. Η μαγεία της μέσης ηλικίας είναι ότι πολλές από εμάς τώρα ξέρουμε περισσότερα για τη σημασία της αγάπης· ξέρουμε καλύτερα τι σημαίνει να αγαπάμε και να μας αγαπούν. Έχουμε μεγαλύτερη πείρα.

Πολλές έχουμε νιώσει την καρδιά μας να ραγίζει. Ο πόνος μάς ξεκλείδωσε, μας έδωσε την ευκαιρία να μάθουμε από αυτόν, να προετοιμαστούμε για την αγάπη που μας υποσχέθηκαν. Ξέρουμε ότι εκεί έξω υπάρχει αγάπη. Κάποιες ακόμη περιμένουμε. Ξέρουμε ότι θα αγαπήσουμε ξανά. Κι όταν αγαπήσουμε, ξέρουμε ότι η αγάπη θα κρατήσει. Και κυρίως ξέρουμε ότι, έπειτα από πολλές δοκιμές και αποτυχίες, η αληθινή αγάπη ξεκινά από την αγάπη για τον εαυτό μας. Ξανά και ξανά η αναζήτηση της αγάπης μάς πηγαίνει πάλι εκεί απ' όπου ξεκινήσαμε, στον καθρέφτη της καρδιάς μας, όπου μπορούμε να κοιτάξουμε τη γυναίκα μπροστά μας με αγάπη και να ξαναγεννηθούμε.

Η φεμινιστική κριτική στην αγάπη δεν διευκόλυνε καθόλου τις προοδευτικές γυναίκες σε θέσεις εξουσίας να μιλήσουν ανοιχτά για τη θέση της αγάπης στη ζωή μας. Αυτή η σιγή έχει υποσκάψει την ελευθερία όλων των γυ-

ναικών να πετύχουν την αυτοπραγμάτωση, ένα από τα πρώτα αιτήματα της γυναικείας χειραφέτησης. Ενώ οι φεμινίστριες θεωρητικοί και ακτιβίστριες δικαίως ξερίζωσαν και πέταξαν στα σκουπίδια απαρχαιωμένες, πατριαρχικές αντιλήψεις για την αγάπη και τον έρωτα, τα κορίτσια και οι γυναίκες έχουν ακόμη πολύ δρόμο να διανύσουν μέχρι να γεμίσουν το κενό με νέες απελευθερωτικές οπτικές, ελπιδοφόρες και πολλά υποσχόμενες. Χωρίς αυτές τις οπτικές που θα λειτουργούν ως οδηγοί και χάρτες, θα παραμένει δύσκολο να βρούμε τον δρόμο της αγάπης, ενώ η αναζήτησή της θα μας αφήνει με το αίσθημα του ανολοκλήρωτου και της έλλειψης. Οι γυναίκες, όπως και η κουλτούρα συνολικά, χρειάζονται επικοδομητικές οπτικές της λυτρωτικής αγάπης. Πρέπει να επιστρέψουμε στην αγάπη και να διακηρύξουμε τον μεταμορφωτικό της χαρακτήρα.

Η bell hooks προσκαλεί κάθε γυναίκα να αμφισβητήσει τα αφηγήματα της πατριαρχίας και να αναζητήσει με θάρρος την αγάπη. Με τη χαρακτηριστική επιβλητική και σαφή γλώσσα της εξετάζει τις ιδέες για την αγάπη και τον έρωτα που κυριαρχούν στη σύγχρονη κουλτούρα, αλλά και πώς αυτές άλλαξαν χάρη στο φεμινιστικό κίνημα – ακόμα και αν η κατοχύρωση νέων ελευθεριών δεν κατάφερε να αλλάξει σε βάθος τον πυρήνα των ερωτικών σχέσεων. Περιγράφοντας τις διάφορες μορφές αγάπης φανερώνει πώς οι γυναίκες ανεξαρτήτως ηλικίας μπορούν να αναζητήσουν και να διεκδικήσουν σε κάθε πτυχή της ζωής τους αυτή τη σύνδεση που θα οδηγήσει σε μια πιο δίκαιη κοινωνία.

ISBN: 978-618-03-4152-2

9 786180 341522

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. ΜΗΧ/ΣΗΣ 84152

metaixmio.gr

ΔΙΑΘΕΣΙΜΟ
ΚΑΙ ΣΕ

e-book